

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-128>

УДК 658.15

Дорош Н.І., Сніжко В.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Анотація. У статті розкрито сутність та структуру власного капіталу через призму національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Проаналізовано трактування сутності власного капіталу у різних джерелах. Досліджено особливості обліку власного капіталу та його відображення в звітності в контексті національних та міжнародних стандартів. Встановлено, що у вітчизняній практиці, як правило, користуються складовими, визначеними Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Структура ж складових власного капіталу у міжнародній практиці визначається Концептуальною основою фінансової звітності, проте деталізується національними стандартами кожної держави і залежить від політики її розвитку та особливостей обліку. Визначено шляхи вдосконалення та підвищення ефективності застосування стандартів обліку власного капіталу в українській практиці.

Ключові слова: власний капітал, структура власного капіталу, облік власного капіталу, звітність, міжнародні стандарти, національні стандарти.

Dorosh Nina, Snizhko Valeriia

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ACCOUNTING OF EQUITY IN CONTEX OF NATIONAL AND INTERNATIONAL STANDARTS

Summary. The article is devoted to issues of harmonization and adaptation of accounting and financial reporting of economic entities in Ukraine nowadays. The existing views and approaches to the definition are analyzed concepts and forms of harmonization of accounting and financial reporting. The article analyzes the provisions of the main international standards that regulate the procedure for recognizing, measuring, accounting for commitments and disclosing information about them in the financial statements. The article describes the essence and structure of equity capital through the prism of national and international accounting standards. The interpretation of the essence of equity capital in different sources is analyzed. The features of the accounting of own capital and its reflection in the reporting in the context of national and international standards are investigated. It is established that in practice, as a rule, use the components defined by the National Accounting Regulations (Standards). The structure of the components of equity in international practice is determined by the Conceptual basis of financial reporting, but detailed by the national standards of each state and depends on its development policy and accounting characteristics. It is understood that in most countries it is a component of equity include statutory (share) capital, reserve capital, undistributed profits. The revealed discrepancies gave an opportunity to propose directions for harmonization of accounting of commitments in Ukraine. The ways of improving and increasing the efficiency of application of the standards of own capital accounting in Ukrainian practice are determined.

Keywords: equity, structure of equity capital, accounting of equity, reporting International Standards, National Standards.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки країни процеси, пов'язані з вдосконаленням системи управління капіталом підприємства, зокрема його формування, використання та відповідність міжнародним стандартам бухгалтерського обліку, набувають особливого значення, та є важливою умовою стабільного економічного зростання оскільки створення, розвиток та належний облік певної фінансової та ресурсної бази є важливою умовою стабільного економічного зростання.

Особливу увагу слід звернути на таку складову як власний капітал, який служить основою для забезпечення успішного функціонування суб'єкта господарювання, оскільки будь-яка діяльність починається з інвестування необхідних ресурсів власниками (засновниками). Тому основна мета існування підприємства – його економічне зростання залежить від ефективного управління власним капіталом.

Належне відображення в обліку власного капіталу відповідно до міжнародних стандартів за-

безпечує користувачів відповідною інформацією про стан та рух власного капіталу як основного джерела функціонування суб'єкта господарювання. Однак на сьогоднішній день на шляху розвитку та функціонування кожного підприємства існує ряд проблемних і невирішених питань, зокрема, в обліку власного капіталу, які вимагають значної уваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем обліку власного капіталу у вітчизняній та міжнародній практиці приділяли увагу такі вчені, як Ф.Ф. Бутинець, А.Г. Загородній, Н.І. Дорош, Т.Г. Камінська, В.В. Сопко, О.О. Терещенко, Т.С. Яровенко.

Метою статті є встановлення особливостей обліку власного капіталу за вітчизняними та міжнародними стандартами, проведення порівняльного аналізу та внесення пропозицій щодо вдосконалення системи бухгалтерського обліку власного капіталу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Національними положеннями (стандартом) бух-

галтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [2], затвердженим Міністерством фінансів України 07.02.2013 р. № 73, власний капітал – це різниця між активами і зобов'язаннями підприємства. Цей підхід часто називають залишковим принципом визначення капіталу, який при погашенні надає перевагу кредиторським зобов'язанням перед вимогами власників капіталу. Саме ця модель використовується більшістю вітчизняних вчених для визначення капіталу з позиції власності.

Загалом цей принцип відповідає Міжнародним стандартам фінансової звітності (далі МСФЗ), оскільки відповідно до документу під назвою Концептуальна основа підготовки та представлення фінансової звітності (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements) [10], яка прийнята Комітетом з міжнародних стандартів фінансової звітності, власний капітал визначається як частка в активах суб'єкта господарювання, яка залишається після того, як будуть погашені всі його зобов'язання. Однак, на відміну від вітчизняних, міжнародні стандарти розглядають акціонерний капітал як чистий капітал чи чисті активи суб'єкта господарювання, оскільки вони є основним джерелом фінансування.

Дослідження поняття «власний капітал» вказує на глибокий генезис і широту підходів до його трактування як економічної категорії. Виокремлюють підходи до тлумачення сутності власного капіталу та характеризують його за різними ознаками: призначення джерел формування, складових частин та напрямків використання (табл. 1).

Узагальнюючи наведені підходи до трактування та враховуючи історичний розвиток даної категорії, можна сформулювати наступне поняття: власний капітал – сукупність елементів, що утворюють систему фінансування активів суб'єкта господарювання, функціонування якої визначається рівнем розвитку економічних відносин, відносинами власності і конкурентним середовищем та характеризується ознаками самозростаючої вартості.

Сутність капіталу також визначається його структурою. Згідно НП(С)БО 1 структура власного капіталу підприємства має такий вигляд:

- зареєстрований капітал;
- капітал у дооцінках;
- додатковий капітал;
- резервний капітал;
- нерозподілений прибуток (непокритий збиток);
- неоплачений капітал;
- вилучений капітал.

До складу власного капіталу за міжнародними стандартами відносять:

- кошти, внесені акціонерами (зареєстрований або статутний капітал);
- нерозподілений прибуток; резерви, які відображають асигнування нерозподіленого прибутку.

У складі внутрішніх джерел формування власних фінансових ресурсів важливе місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства, він формує переважну частину його власних фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а відповідно, і ріст ринкової вартості підприємства. Певну роль у складі внутрішніх джерел виконують також амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних засобів і нематеріальних активів; проте, суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а лише є засобом його реінвестування.

У складі зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів основне місце належить залученню підприємством акціонерного (шляхом додаткової емісії та реалізації акцій) капіталу. Для окремих підприємств одним із зовнішніх джерел формування власних фінансових ресурсів може бути безоплатна фінансова допомога, яка надається, як правило, лише окремим державним підприємствам. До числа інших зовнішніх джерел входять безоплатно передані підприємству матеріальні та нематеріальні активи, що включаються до складу його активів.

Формування фінансових ресурсів підприємства здійснюється за рахунок власних та запозичених коштів, сукупність яких у свою чергу є складовою загальної структури капіталу підприємства.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «Власний капітал»

№	Джерела визначення	Трактування поняття «власний капітал»
1	2	3
1	НП(С)БО 1 [2]	Частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань
2	Концептуальна основа підготовки та представлення фінансової звітності [10]	Частка в активах суб'єкта господарювання, яка залишається після того, як будуть погашені всі його зобов'язання
3	Бутинець Ф.Ф. [3]	Вартість засобів, які належать підприємству на правах власності та використовуються ним для формування його активів
4	Вівчар О.Й. [4]	Сукупність власних фінансових ресурсів підприємства, відображена в першому розділі пасиву бухгалтерського балансу, що знаходиться в електронній (статутний капітал, додатковий капітал, резервний фонд) та нефондовій (нерозподілений прибуток) формах, і належить йому на правах власності, господарського ведення і повного розпорядження
5	Терещенко О.О. [7]	Сальдо між загальною сумою активів та позичковим капіталом
6	Ткаченко Н.М. [8]	Власні джерела фінансування підприємства, які без зазначення строку повернення внесені його засновниками (учасниками), або суми реінвестованого чистого прибутку, нагромаджені протягом строку існування підприємства, а також дарчий капітал

Джерело: систематизовано авторами за матеріалами [2; 3; 4; 7; 8; 10]

У міжнародній практиці доходи і витрати, що виникають у результаті поточної діяльності компанії за звітний період, відображаються у звіті про прибутки та збитки. Різниця між ними буде становити чистий прибуток (збиток) за звітний період, який також відображається в балансі. Накопичений чистий прибуток може бути розподілений між власниками, наприклад, в якості дивідендів (після прийняття рішення про виплату дивідендів частина накопиченого прибутку, що буде виплачена, переходить з розряду власного капіталу в розряд зобов'язань, за винятком дивідендів у вигляді власних акцій), або зарезервований на певні цілі. Частина, що залишилася, на використання якої немає ніяких обмежень, являє собою накопичений нерозподілений чистий прибуток.

Таким чином, доходи і витрати, визнані спочатку в звіті про прибутки та збитки, будуть відображені в балансі у складі власного капіталу, як накопичений нерозподілений чистий прибуток і резерви. Накопичений нерозподілений чистий прибуток являє собою величину заробленого капіталу, яка може бути розподілена між власниками.

Обсяг власного капіталу залежить від фінансових можливостей та результатів діяльності підприємства та обраної ним політики щодо створення структури капіталу. Відповідно процес та порядок формування власних джерел коштів підприємства залежить як від виду діяльності суб'єкта господарювання, так і від завдань управління ним та напрямів його оптимізації.

Тому надзвичайно актуальним завданням є формування найбільш прийнятної структури капіталу підприємства з метою забезпечення його подальшої ефективної діяльності.

Результативність господарювання підприємства залежить від ефективного управління капіталом підприємства. Запорукою такого управління є оптимізація структури капіталу. Оптимальна структура капіталу являє собою співвідношення власних і позикових засобів, при якому забезпечується ефективна пропорційність між коефіцієнтом фінансової рентабельності і коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, тобто максимізується його ринкова вартість. Коефіцієнт фінансової рентабельності розраховується як співвідношення чистого прибутку компанії і середньої вартості власного капіталу за цей же період. Цей індикатор вказує, наскільки ефективно використовується власний капітал, тобто скільки прибутку було згенеровано на кожну умовну грошову одиницю залучених власних коштів. Разом з тим, коефіцієнт фінансової стійкості розраховується як співвідношення суми власного капіталу і довгострокових зобов'язань до суми пасивів. Цей показник відображає здатність компанії залишатися платоспроможною в довгостроковій перспективі. Отже, керівництву підприємства необхідно чітко визначити, за рахунок яких фінансових ресурсів буде сформований капітал підприємства. Адже саме від цього в майбутньому буде залежати стан і результати діяльності підприємства.

У міжнародній практиці виокремлюють нормативні резерви, тобто передбачені законом резерви, які має створювати компанія, та ненормативні (створені на основі рішення власників

підприємства, наприклад, фонди соціального чи виробничого розвитку підприємства); а також резерви, які відображають коригування даних власного капіталу (вони можуть включати суми доощінок або суму емісійного доходу).

Водночас у міжнародній практиці структура капіталу відрізняється в різних країнах. Це визначається національними стандартами кожної держави і, зокрема, залежить від особливостей її суспільно-економічного розвитку, способів ведення господарсько-правової діяльності та облікових характеристик. Наприклад, у Великобританії власний капітал складається з акціонерного капіталу у звичайних акціях, резервів і довгострокової заборгованості. У Сполучених Штатах власний капітал складається з внесеного (сплаченого) капіталу, нерозподіленого прибутку (накопичена сума доходу, за вирахуванням всіх збитків та дивідендів, виплачених акціонерам), акціонерного капіталу (суми інвестицій акціонерів). У Франції структура власного капіталу складається з початкових внесків у акціонерний капітал, що є постійною заборгованістю перед власником, фінансового результату, резервів [3, с. 498].

Розкриття інформації про власний капітал у фінансовій звітності підприємств України відповідно до національних стандартів майже не відрізняється порівняно з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Основна відмінність полягає в тому, що згідно з МСФЗ обов'язковим є розкриття інформації про склад випущеного капіталу і резерви.

У національних та міжнародних стандартах бухгалтерського обліку власний капітал є одним з ключових елементів фінансової звітності. Розмір і структура власного капіталу є фундаментальними для користувачів фінансової звітності. Інформація про зміни в капіталі відповідно до міжнародних стандартів відображається у спеціальній формі звітності – Звіт про зміни в капіталі, а в національній – у Звіті про власний капітал. Власний капітал у фінансовій звітності підприємства розкриває підсумок певного розділу пасиву балансу, тобто перевищення балансової вартості активів підприємства над його зобов'язаннями.

Порівняння класифікації власного капіталу в плані рахунків за національними стандартами та МСФЗ наведено в таблиці 2.

На відміну від національного законодавства України та МСФЗ, американські принципи бухгалтерського обліку (US GAAP) включають окремий стандарт, що стосується розкриття капіталу в бухгалтерському обліку – ASC 505 Capital Disclosure Standard (Розкриття інформації про структуру капіталу), відповідно до якого суб'єкт господарювання у примітках фінансовій звітності має у короткій формі розкрити привілеї та права акціонерів цінних паперів.

Оскільки власний капітал є основним джерелом фінансування для бізнесу у Великобританії, він представлений найбільш повно в балансі та його додатках. Крім статутного та додаткового капіталу багато уваги приділяється статтям, пов'язаним з нерозподіленим прибутком і резервами [3, с. 540].

Слід зазначити, що у Сполученому Королівстві відповідно до стандартів Statement of standard

Таблиця 2

Класифікація власного капіталу за МСФЗ та НП(С)БО 1

Код	Назва рахунку за Національним планом рахунків в Україні	МСФЗ (IFRS)	Код рахунку (accounts IFRS)	Назва рахунку за МСФЗ (IFRS)
40	Зареєстрований капітал	IAS1, 39;	E.01	Статутний капітал
41	Капітал у дооцінках	IAS1, 39;	E.05.01	Резерв переоцінки
42	Додатковий капітал	IAS1, 39;	E.02	Додатковий капітал
421	Емісійний дохід	IAS1, 39;	E.02.01	Емісійний дохід
422	Інший вкладений капітал	IAS1, 39;	E.04.01	Додатковий оплачений капітал
423	Накопичені курсові різниці	IAS1, 39;	E.09.01	Ефект курсових різниць
425	Інший додатковий капітал	IAS1, 39;	E.04.01	Додатковий оплачений капітал
43	Резервний капітал	IAS1, 39;	E.04	Додатковий оплачений капітал
44	Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)	IAS1, 39;	E.07	Нерозподілений прибуток
45	Вилучений капітал	IAS1,32,39	E.03	Вилучений капітал
46	Неоплачений капітал	AS1,39	E.06	Неоплачений капітал
47	Забезпечення майбутніх витрат і платежів	IAS1,39	L.03	Інші короткострокові зобов'язання і нараховані витрати
471	Забезпечення виплат відпусток	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
472	Додаткове пенсійне забезпечення	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
473	Забезпечення гарантійних зобов'язань	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
474	Забезпечення інших витрат і платежів	IAS1,39	L.03.05	Резерв під невикористані відпустки та інші резерви
48	Цільове фінансування та цільові надходження	IAS1,39	L.03	Інші короткострокові зобов'язання і нараховані витрати

Джерело: створено авторами матеріалами [9]

accounting practice 2 «Disclosure of Accounting Policies» (Розкриття бухгалтерської політики), SSAP 18 «Revenue» («Положення про стандартну бухгалтерську практику 18 «Прибутки»), у примітках до балансу мають відображатися шляхи створення резервів підприємства. В балансі окремий рядок призначений для резервів, які покривають деякі зобов'язання поточного року.

Слід зазначити, що у міжнародній практиці стаття "Нерозподілений прибуток" не обов'язково входить у Звіт про фінансовий стан (Баланс). Наприклад, неприбуткові організації можуть віднести залишок нерозподіленого чистого фінансового результату до статті «Чистий приріст активів». Підприємства малого бізнесу можуть відображати нерозподілений прибуток у статті пасиву, яка представлена у балансі під загальною назвою «Капітал та резерви» або як «Власні акції».

З урахуванням міжнародного досвіду, За результатами проведеного аналізу були зроблені наступні висновки. Так, в Україні доцільно впровадити практику розкриття інформації у фінансовій звітності про стан резервного капіталу. Це

забезпечить представлення інформації про формування резервів, розподіл податкових платежів у часі, що дасть можливість більш ефективно приймати управлінські рішення.

US GAAP рекомендує надати звіт крім Балансу та Звіту про фінансові результати скласти Звіт про нерозподілений прибуток. Цей вид звітності відображає як розподіляється прибуток підприємства, що залишився у розпорядженні компанії, а також суму нерозподіленого прибутку, накопичену на початок і кінець звітного періоду. Така інформація необхідна для аналізу діяльності компанії і в першу чергу зацікавлена інвесторами.

Висновки. Таким чином, аналіз МСФЗ та US GAAP дав можливість виділити основні відмінності в складі та структурі власного капіталу та сформулювати основні рекомендації щодо розкриття інформації про власний капітал у фінансовій звітності. Застосування вищезазначених пропозицій дає змогу приймати більш ефективні управлінські рішення для підтримки прибутковості підприємства на оптимальному рівні.

Список літератури:

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards). URL: <http://buchuchet.uabs.sumdu.edu.ua/ua/component/zoo/item/mizhnarodni-standarty-finsanvoei-zvitnosti-international-financial-reporting-standards> (дата звернення: 10.02.2019).
2. Національне Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах : [Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Облік і аудит» у 2-х т.]. Київ : ТОВ «Ліра – К», 2006. 640 с.
4. Вівчар О.Й. Власний капітал як фінансове джерело функціонування підприємства. *Наук. Вісн. НЛТУ України*. 2009. Вип. 19(5). С. 146–150.

5. Дорош Н.І. Проблеми обліку власного капіталу України в умовах ринкової економіки. *Регіональна економіка та управління*. 2014. 2(02). Частина 1. С. 25–27. URL: [http://sisee.zp.ua/images/journal/2\(02\)/07.pdf](http://sisee.zp.ua/images/journal/2(02)/07.pdf) (дата звернення: 10.02.2019).
6. Сопко В.В. Бухгалтерський облік капіталу підприємства (власності, пасивів) : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
7. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Київ : КНЕУ, 2010. 554 с.
8. Ткаченко Н. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник. 6-е вид., перероб. і допов. Київ : Алерта, 2013. 982 с.
9. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 365 с.
10. Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements. URL: https://library.croneri.co.uk/cch_uk/iast/miscframework-198907 (дата звернення: 09.02.2019)

References:

1. International Financial Reporting Standards. URL: <http://buchuchet.uabs.sumdu.edu.ua/ua/component/zoo/item/mizhnarodni-standarty-fiansovoi-zvitnosti-international-financial-reporting-standards>
2. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 "Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti" [National accounting standard 1 "General requirements for financial statements"]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (in Ukrainian)
3. Butynets F.F. (2009). Bukhhalterskyi finansovyi oblik: pidruchnyk [Financial accounting: a study guide]. Zhytomyr : PP "Lira K". (in Ukrainian)
4. Vivchar O.J. (2009). Vlasnyi kapital yak finansove dzherelo funktsionuvannia pidpriemstva [Equity as a financial source of enterprise function]. *Naukovyi Visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 19, no. 5, pp. 146–150.
5. Dorosh N.I. (2014). Problemy obliku vlasnoho kapitalu Ukrainy v umovakh rynkovoї ekonomiky [Problems of Accounting of Own Capital in Ukraine in the Conditions of a Market Economy]. *Rehionalna ekonomika ta upravlinnia*, vol. 2, no. 02, pp. 25–27. Available at: [http://sisee.zp.ua/images/journal/2\(02\)/07.pdf](http://sisee.zp.ua/images/journal/2(02)/07.pdf)
6. Sopko V.V. (2006). Bukhhalterskyi oblik kapitalu pidpriemstva (vlasnosti, pasyviv) : navch. posibnyk [Accounting of business capital (property, liabilities) : a training aid]. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury, 312 p. (in Ukrainian)
7. Tereshchenko O.O. (2010). Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia [Financial activity of economic entities]. Kyiv : KNEU. (in Ukrainian)
8. Tkachenko N.M. (2013). Bukhhalterskyi finansovyi oblik, opodatkuvannia i zvitnist : pidruchnyk [Accounting financial accounting, taxation and accounting : a textbook]. Kyiv : Alerta. (in Ukrainian)
9. Zholner I.V. (2012). Finansovyi oblik za mizhnarodnymy ta natsionalnymy standartamy : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Financial accounting according to international and national standards : a textbook for students of higher educational establishments]. Kyiv : Center for Educational Literature. (in Ukrainian)